

ROCZNIK TOMISTYCZNY
9 (2020) 2

ROCZNIK TOMISTYCZNY
9 (2020) 2

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY
9 (2020) 2

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Mieczysław Gogacz, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Marcin W. Buwała, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marcin Trepczyński, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop, Mikołaj Krasnodębski, Marek Porwolik, Henryk Anzulewicz, Piotr Jaroszyński, Imelda Chłodna-Błach

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2020

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego
ul. Klonowa 2/2
05-806 Komorów POLSKA
www.roczniktomistyczny.pl
e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o.
ul. Raszyńska 13
05-500 Piaseczno
www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji.....	9
------------------	---

Rozprawy i artykuły

Przemysław Artemiuk Zbawienie w ujęciu Marcina Lutra i św. Tomasza z Akwinu. Próba soteriologii porównawczej w perspektywie chrystologii kard. Ch. Schönborna.....	13
Jan Pocij O związku między istościami a świadomością i jaźnią.....	41
Dawid Lipski John Peckham's dispute with Thomas Aquinas at the University of Paris – Causes and Effects....	73
Martyna Koszkało Free Will and Moral Evil: John Duns Scotus's Theory.....	89
Marcin Karas Czy Mikołaj Kopernik był filozofem średniowiecznym?	107
Tomasz Ćwiertniak W poszukiwaniu źródłowego doświadczenia filozoficznego. Paralele pomiędzy fenomenologią i filozofią dialogu a współczesnym tomizmem egzystencjalnym	115
Artur Andrzejuk Gilsonian method of the history of philosophy	133
Marek Prokop Metoda identyfikacji bytu w metafizyce tomizmu konsekwentnego.....	145
Janusz Węgrzecki Tomizm jako perspektywa teoretyczna nauk o polityce.....	161
Marcin Klimski Zdroworoządkowe poznanie w praktyce edukacji ekologicznej Kościoła katolickiego	173
Maciej Kulik Arystotelesowsko-tomistyczna koncepcja animacji a współczesne spory bioetyczne.....	187
Michał Ziółkowski <i>Causa irrationabilitatis</i> , czyli o źródłach transhumanistycznej antropologii	203

Edycje i tłumaczenia

Maciej Stanek Kwestia <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus</i> z zachowanych w rękopisie BJ 2118 <i>Collectanea de anima</i>	229
<Anonymus> <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus?</i>	239

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold Działalność Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2019/2020.....	251
---	-----

Michał Zembrzusi	
Obecność myśli tomistycznej na XI Polskim Zjeździe Filozoficznym w Lublinie	257
Izabella Andrzejuk	
Tomizm konsekwentny. Sprawozdanie z Sympozjum tomistycznego, połączonego z wręczeniem Nagród im. Mieczysława Gogacza 16 listopada 2019 roku.....	265
Jerzy Nitychoruk	
Dzieło stworzenia oczami geologa	269
Maciej Bała	
Filozoficzna apologia religii. Propozycja Piotra Moskala.....	277
Jacek Salij	
Rzetelna rekonstrukcja Tomaszowej antropologii. Recenzja Henryk Majkrzak, <i>Antropologia integralna w „Sumie teologicznej” św. Tomasza z Akwinu</i> , Kraków brw., Wydawnictwo „SPES”, Kraków brw., stron 415.....	287
Maciej Nowak	
Recenzja Bartłomiej Krzych, <i>Książeczka o niczym. Prolegomena do nicologii</i> , Siemianowice Śląskie 2017, stron 127.	293
Magdalena Płotka	
Tomasz z Akwinu a interpretacja skanów mózgu. Recenzja Piotr Lichacz, <i>Neuroetyka a Tomasz z Akwinu. O użyteczności myśli średniowiecznej we współczesnych debatach etycznych</i> , Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2018, stron 374.....	299
Artur Andrzejuk	
Jacek Woroniecki – mistrz intelektualnego katolicyzmu. Recenzja Piotr S. Mazur, Barbara Kiereś, Ryszard Skrzyniarz, Agata Płazińska: <i>Jacek Woroniecki</i> , red. P. S. Mazur, (<i>Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej</i> , red. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2019, stron 213; też w wersji angielskiej, tamże, stron 218.....	303
Magdalena Płotka	
Filozofia intelektu i filozofia umysłu między średniowieczem a współczesnością. Recenzja Michał Zembrzusi, <i>Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego</i> , Wydawnictwo Liberi Libri, bmnw 2019, stron 404.....	307
Anna Palusińska	
Jak istnieje film? Recenzja Artur Mamcarz-Plisiecki, <i>Filozofia i retoryka filmu. Perspektywa realizmu filozoficznego</i> , Lublin 2019, stron 352.	311
Artur Andrzejuk	
Recenzja Anna Mandrela, <i>Tomizm Garrigou-Lagrange’a wobec wizji filozoficznej Teilharda de Chardin</i> , Kraków 2018, stron 249.....	319
Marcin W. Bukala	
Recenzja Paolo Evangelisti, „ <i>Vide igitur, quid sentire debeas de receptione pecuniae</i> ”. <i>Il denaro francescano tra norma ed interpretazione (1223-1390)</i> , Fondazione CISAM, Spoleto 2019, stron X-320.....	323
Bartłomiej Uzar	
Recenzja Bartłomiej Krzych, <i>Liturgia jako auctoritas w myśli teologicznej św. Tomasza z Akwinu na przykładzie traktatu „De Christo” w „Sumie teologii”</i> , Wydawnictwo UNUM, Kraków 2020, stron 141.....	329
Nota o autorach.....	337

Table of Contents

From the Editors.....	9
-----------------------	---

Dissertations and Articles

Przemysław Artemiuk Salvation in Martin Luther's and St. Thomas Aquinas's Account. An Attempt of Comparative Soteriology in the Perspective of Christology of Card. Ch. Schönborn.....	13
Jan Pociąg On Relation between ities and consciousness and the self.....	41
Dawid Lipski John Pecham's dispute with Thomas Aquinas at the University of Paris – Causes and Effects.....	73
Martyna Koszkała Free Will and Moral Evil: John Duns Scotus's Theory	89
Marcin Karas Was Nicolaus Copernicus a medieval philosopher?	107
Tomasz Ćwiertniak In Search of the Source Experience in Philosophy. Parallels between Phenomenology, the Philosophy of Dialogue and Contemporary Existential Thomism.....	115
Artur Andrzejuk Gilsonian method of the history of philosophy	133
Marek Prokop The method of identifying being in the metaphysics of consequent Thomism.....	145
Janusz Węgrzecki Thomism as an Approach in Political Science	161
Marcin Klimski Common sense cognition in Catholic Church's practice of environmental education	173
Maciej Kulik The Aristotelian-Thomistic Conception of Animation and the Contemporary Bioethical Dilemmas.....	187
Michał Ziółkowski <i>Causa irrationabilitatis</i> , on Sources of Transhumanist Anthropology.....	203

Editions and Translations

Maciej Stanek Question <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus</i> of the <i>Collectanea de anima</i> preserved in MS. BJ 2118	229
<Anonymus> <i>Utrum universale nihil sit aut posterius suis singularibus?</i>	239

Reports and reviews

Natalia Herold Activities of the Scientific Thomistic Society in the 2019/2020 academic year.....	251
--	-----

Michał Zembrzuski	
The presence of Thomistic thought at the 11th Polish Philosophical Congress in Lublin...	257
Izabella Andrzejuk	
Consequent Thomism. Report on the Thomistic Symposium, and Mieczysław Gogacz's award ceremony, November 16, 2019	265
Jerzy Nitychoruk	
The creation through the eyes of a geologist.....	269
Maciej Bała	
Philosophical apology of religion. Piotr Moskal's proposal	277
Jacek Salij	
Reliable reconstruction of Thomas Aquinas's anthropology. Review: Henryk Majkrzak, <i>Antropologia integralna w „Sumie teologicznej” św. Tomasza z Akwinu</i> , Wydawnictwo „SPES”, Kraków brw., pp. 415.....	287
Maciej Nowak	
Review: Bartłomiej Krzych, <i>Książeczka o niczym. Prolegomena do nicologii</i> , Siemianowice Śląskie 2017, pp. 127.....	293
Magdalena Płotka	
Thomas Aquinas and the interpretation of brain scans. Review: Piotr Lichacz, <i>Neuroetyka a Tomasz z Akwinu. O użyteczności myśli średniowiecznej we współczesnych debatach etycznych</i> , Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2018, pp. 374.....	299
Artur Andrzejuk	
Jacek Woroniecki - a master of intellectual Catholicism. Review: Piotr S. Mazur, Barbara Kiereś, Ryszard Skrzyniarz, Agata Płazińska: <i>Jacek Woroniecki</i> , red. P. S. Mazur, (<i>Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej</i> , red. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2019, pp. 213; English version, ibidem, pp. 218.....	303
Magdalena Płotka	
Philosophy of intellect and philosophy of mind between the Middle Ages and modern times. Review: Michał Zembrzuski, <i>Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego</i> , Wydawnictwo Liberi Libri, bmnw 2019, pp. 404.	307
Anna Palusińska	
How does the movie exist? Review: Artur Mamcarz-Plisiecki, <i>Filozofia i retoryka filmu. Perspektywa realizmu filozoficznego</i> , Lublin 2019, pp. 352.....	311
Artur Andrzejuk	
Review: Anna Mandrela, <i>Tomizm Garrigou-Lagrange'a wobec wizji filozoficznej Teilharda de Chardin</i> , Kraków 2018, pp. 249.....	319
Marcin W. Bukala	
Review: Paolo Evangelisti, „ <i>Vide igitur, quid sentire debeas de receptione pecuniae</i> ”. <i>Il denaro francescano tra norma ed interpretazione (1223-1390)</i> , Fondazione CISAM, Spoleto 2019, stron X-320.....	323
Bartłomiej Uzar	
Review: Bartłomiej Krzych, <i>Liturgia jako auctoritas w myśli teologicznej św. Tomasza z Akwinu na przykładzie traktatu „De Christo” w „Sumie teologii”</i> , Wydawnictwo UNUM, Kraków 2020, pp. 141.....	329
Note about authors.....	337

Od Redakcji

W 2020 roku po raz pierwszy podzieliliśmy nasz „Rocznik” na dwa zeszyty. Pierwszy z nich w całości poświęcony jest o. Józefowi M. Bocheńskiemu z okazji przypadającej w tym roku 25. rocznicy jego śmierci. Zeszyt drugi ma (charakterystyczną dla „Rocznika”) postać magazynu tomistycznego. Otwiera go obszerna rozprawa Przemysława Artemiuka z teologii, ukazująca polemiczne momenty w ujęciu zbawienia przez Tomasza z Akwinu i Marcina Lutra. Podobnie polemiczno-porównawczy charakter ma artykuł Tomasza Ćwiertniaka na temat koncepcji „doświadczenia filozoficznego” oraz tekst Macieja Kulika omawiający bioetyczne dyskusje wokół problemu animacji. Natomiast Dawid Lipski omawia (po angielsku) polemikę jaką prowadził na Uniwersytecie Paryskim Jan Peckham z Tomaszem z Akwinu na temat filozoficznie ujętej struktury człowieka. Mamy ponadto artykuł o Janie Dunsie Szkocie (Martyna Koszkało) i tekst o Koperniku (Marcin Karas).

Wyróżniającym się zagadnieniem w tym zeszycie „Rocznika Tomistycznego” jest metodologia filozofii, którą podejmują Marek Prokop i Artur Andrzejuk. Ponadto numer przynosi artykuły z pogranicza filozofii bytu i filozofii przyrody (Jan Pocięj i Michał Ziółkowski). Dwa teksty dotyczą zastosowań ustaleń filozoficznych do innych dziedzin: nauk o polityce (Janusz Węgrzecki) i edukacji ekologicznej (Marcin Klimski).

Zeszyt przynosi także ciekawą edycję, przygotowaną przez Macieja Stanka, jednej z kwestii z *Collectanea de anima*, powstałych na Uniwersytecie Krakowskim w 2. połowie XV wieku i przechowywanych w Bibliotece Jagiellońskiej jako rękopis BJ 2118.

Ponadto dział sprawozdań i recenzji prezentuje jak zwykle sprawozdanie z działalności Naukowego Towarzystwa Tomistycznego (Natalia Herold) oraz sprawozdanie z uroczystości związanych z Nagrodą im. Profesora Mieczysława Gogacza (Izabella Andrzejuk), tym razem wzbogacone o wykład Jerzego Nitychoruka, pt. *Dzieło stworzenia oczami geologa*, wygłoszony podczas gali Nagrody w 2019 roku. Natomiast Michał Zembrzuski omawia udział tomistów w XI Polskim Zjeździe Filozoficznym, który odbył się w Lublinie we wrześniu 2019 roku.

Ponadto wydrukowaliśmy kilkanaście różnych recenzji. Jest wśród nich omówienie działalności naukowej i publikacyjnej Piotra Moskala, podsumowujące w pewien sposób jego dokonania na polu filozofii religii, napisane przez Macieja Bałę. Z pozostałych recenzji jedne są wnikliwe i krytyczne, a inne stanowią krótkie omówienia sygnalizujące jakąś publikację. Ich ilość świadczy jednak, że wciąż dużo ukazuje się publikacji oscylujących wokół problematyki filozoficznej lub teologicznej, podejmowanej w duchu nauki Tomasza z Akwinu.

Życzylibyśmy Czytelnikom i sobie, aby tak pozostało!

Artur Andrzejuk
Redaktor Naczelny

Studium o roli pieniądza w życiu Braci Mniejszych w wiekach XIII i XIV

Recenzja

Paolo Evangelisti, „*Vide igitur, quid sentire debeas de receptione pecuniae*”. *Il denaro francescano tra norma ed interpretazione (1223-1390)*, Fondazione CISAM, Spoleto 2019, stron X-320.

21. tom serii „Medioevo Francese: Saggi”, wydawnictwa CISAM¹ to książka poświęcona postrzeganiu pieniądza w założeniach normatywnych i praktyce franciszkanów XIII i XIV w. Autor monografii, Paolo Evangelisti, ma już spory dorobek w studiach nad średniowiecznym piśmiennictwem franciszkańskim. Wcześniejsze badania tego historyka koncentrowały się szczególnie na

pismach wybitnego przedstawiciela zakonu Braci Mniejszych w Katalonii, Franciszka Eiximenisa (zm. 1409). Wybrane fragmenty napisanego w języku wernakularnym dzieła *El Crestiá* („Chrześcijanin”) – dotyczące między innymi problematyki monetarnej Evangelisti wydał dodając ich przekład na włoski i obszerny wstęp².

Dr hab. Marcin W. Bukała, prof. w Zakładzie Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Instytutu Filozofii Polskiej Akademii Nauk, red. nac. czasopisma „Prakseologia”.

¹ Pełna nazwa: Fondazione Centro italiano di studi sull’alto medioevo. Jednakże już w ubiegłym wieku tematyka publikacji CISAM rozszerzyła się również na późne średniowiecze.

² Francesc Eiximenis, *Il Dodicesimo libro del Cristiano, capp. 139-152 e 193-197. Lo statuto della moneta negli scritti di un frate Minore del secolo XIV*. Analisi introduttiva e traduzione di P. Evangelisti, Edizioni Università di Trieste 2013 (Rei Nummariae Scriptores, I); zob. rec. w: „Studia Antyczne i Mediewistyczne”, 13[48] (2015), s. 183-190 (M. W. Bukała); zob. też: P. Evangelisti, *La balanza de la soberanía. Moneda, poder y ciudadanía en Europa (s. XIV-XVIII)*, Editorial AUSA, Barcelona 2015 passim.

Il denaro francescano – inaczej niż opublikowana piętnaście lat wcześniej *Ricchezza francescana* Giacomo Todeschiniego³ – dotyczy nie tyle wpływu autorów franciszkańskich na postrzeganie roli pieniądza w ogóle, co miejsca pieniądza w życiu wspólnot franciszkańskich. Początek chronologiczny pracy wyznacza *Regula fratrum minorum* wydana przez św. Franciszka w nowej wersji, zatwierdzonej przez papieża Honoriusza III bullą „Solet annuere” z 1223 r. (*Regula bullata*). Evangelisti staje się naszym przewodnikiem po tekstach franciszkańskich. Są to przede wszystkim konstytucje kapituł generalnych oraz komentarze do reguły, jak: *Expositio quatuor magistrorum super regulam Fratrum Minorum (1241-1242)*⁴, *Elucidatio* Hugona z Digne, *Sermo super regulam* św. Bonawentury, komentarze Piotra Janowego Oliviego, Angelusa z Clareno i Bartłomieja z Pizy. Ważnym źródłem są również pisma minorytów dotyczące papieskich bull adresowanych do zakonu, „Quo elongati” Grzegorza IX w 1230 r.⁵ oraz „Exiit qui seminat” z 1279 r. Mikołaja III⁶. Pieniądz w omawianych tekstach pełni rolę miary wyznaczanej

w różnego rodzaju ograniczeniach motywowanych zasadą franciszkańskiego ubóstwa, a inspirowanych zwłaszcza zaletami Jezusa Chrystusa wydanymi przy rozesłaniu uczniów: „*Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris | non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam | dignus enim est operarius cibo suo*” (Mt 10, 9-10)⁷. Przy nabywaniu różnego rodzaju dóbr wyznaczana jest granica, poza którą nie może już być zachowana *paupertas*. I tak przykładowo maksymalna wartość nabywanego przez franciszkanów rękopisu biblii to 20 liwów paryskich lub (w późniejszych normach) 20 liwów turońskich (czyli 400 solidów); dla innych ksiąg przyjmowano niższą wartość maksymalną: 16 liwów. Analogiczne limity dotyczyły zarówno ubioru zakonników, jak i przykładowo maksymalnej wartości dzwonnów w kościołach franciszkańskich. Zasadnicze znaczenie miały zasady regulujące dysponowanie pieniędzmi w życiu konwentów, wedle których określone działania były zarezerwowane tylko dla wyznaczonych przez gwardianów zakonników lub – w pewnych okolicz-

³ G. Todeschini, *Ricchezza francescana: dalla povertà volontaria alla società di mercato*, il Mulino, Bologna 2004; zob. rec. w: „Kwartalnik Historyczny”, 112 (2005), nr 3, s. 168-172 (M. W. Bukala) (książka ukazała się również w przekł. ang: *Franciscan Wealth: From Voluntary Poverty to Market Society*, Franciscan Institute Publications, New York 2009).

⁴ Wyd. L. Oligier, Edizioni di „Storia e Letteratura”, Roma 1950; autorami *Objaśnienia czterech mistrzów* byli Aleksander z Hales, Jan z La Rochelle (Joannes Rupella), Robert z La Bassée (Robertus de Bascia) i Odo Rigaldus. *Expositio quatuor magistrorum* i *Elucidatio* Hugona z Digne były ostatnio analizowane również przez A. Hejnowicza OFMConv, który w 2020 r. obronił pracę doktorską pt. *Ewolucja tożsamości Braci Mniejszych w latach 1209-1279*.

⁵ Wyd. P. Grundmann, w: „Archivum Fratrum Minorum” 54 (1961), s. 3-25.

⁶ Por. VI[=*Liber sextus decretalium*] 5.12.3.

⁷ *Biblia Sacra juxta Vulgatam Clementinam* (URL: <http://vulsearch.sourceforge.net/html/Mt.html>); w przekł. J. Wujka: „Nie miejcie złota ani srebra, ani pieniędzy w trzosach waszych, ani tajstry w drodze, ani dwu sukien, ani butów, ani laski. Albowiem godzien jest robotnik strawy swojej.” (URL: <http://biblia-online.pl/Biblia/JakubaWujka/Ewangelia-Mateusza/10/1>).

nościach – tylko dla osób świeckich. Przykładowo, gdy przy kościołach franciszkańskich prowadzono kwesty na cele wskazane przez papieża, kwestować winni nie franciszkanie, ale ich świeccy przyjaciele i winny to być osoby dorosłe, kwestujące bez obecności zakonników; niedozwolone było też mocowanie puszek na monety przy ołtarzach.

Autor monografii celnie zwraca uwagę, że pochodzące od św. Franciszka ograniczenia stosowania pieniądza (*pecunia*) w tekstach normatywnych odnoszono nie tylko do pieniędzy w ścisłym znaczeniu, monet (*pecunia numerata, nummi*), ale do innych dóbr, które mogły pełnić funkcję pieniądza (mogły to być np. zwierzęta przeznaczone na sprzedaż): „Et dicimus pecuniam non solum denarios sed quemlibet que accipitur ut vendatur” (s. 10)⁸. Evangelista pokazuje pewną ciągłość obowiązywania norm dotyczących ubóstwa, z wyjątkiem pontyfikatu papieża Jana XXII (1316–1334), który próbował narzucić ich złagodzenie, przy udziale oddanego sobie generała zakonu, Geralda Odonisa (zm. 1349). W konkluzji podkreśla się natomiast, że prowadzone analizy ukazują „antropologię relacji społecznych”, której kluczowym założeniem jest prymat dobra wspólnego (*bonum commune*) nad prywatnym. Tym sposobem franciszkańskie pojmowanie pieniądza wpisuje się, według autora, w swoistą „ekonomię polityczną”. Autor

dostrzega w badanych tekstach: „termini, paradigmi e criteri orientatori di un agire economico, di un’antropologia delle relazioni di scambio sociale, che mettevano in primo piano la potenza di un discriminazione: quello che privilegiava l’utilità comune sul bene privato, ritenuto bene inutile perché fine a sé stesso. L’uso del denaro francescano e l’uso francescano del denaro venivano così assoggettati ad un autentico principio di economia politica.” (s. 301).

Zaletą książki jest bogactwo analizowanego materiału źródłowego. Jest on badany z uwzględnieniem różnych aspektów związanych z pieniądzem, takich jak: ograniczania dotyczące ubioru zakonników i wyposażenia kościołów, transakcje kupna-sprzedaży, praca zakonników i zastrzeżenia związane z przyjmowaniem wynagrodzenia, przyjmowanie jałmużny, finansowanie studiów braci, rozmaite ograniczenia dotyczące zakonników (jak m.in. zakaz posiadania czynszów, czy zakaz jazdy konnej), przyjmowanie przez klasztor depozytów pieniężnych⁹, postępowanie przy sakramencie pokuty z penitentami, których grzechy dotyczyły dysponowania pieniądzem (chodziło zwłaszcza o lichwiarzy i problem restytucji dóbr na rzecz osób poszkodowanych). W odniesieniu do zagadnień związanych ze szczególną rolą franciszkanów, jako spowiedników, materiał źródłowy mógłby

⁸ Autor wskazuje także, że takie szerokie pojmowanie pieniądza było zakorzenione w prawie rzymskim, por. w *Digestach*: Dig. 50.16. 178pr.

⁹ W tamtej epoce depozyty przyjmowano tylko w szczególnych okolicznościach od osób, którym zależało na złożeniu ich w zaufanym miejscu i nie mogły one być oprocentowane. Praktyka przyjmowania depozytów na szerszą skalę i ich niewielkiego oprocentowania rozpoczęła się dopiero w XV wieku, gdy depozyty zaczęły gromadzić prowadzone przez franciszkanów kasy pożyczkowe udzielające pożyczek ubogim (*Montes pietatis*, w Polsce zwane później „bankami pobożnymi”).

być jednak wzbogacony o teksty pierwszych kanonistów franciszkańskich, takich jak Clarus z Florencji.

Słabą stroną książki jest brak precyzyjnego wyjaśnienia używanych pojęć. Dla rozumienia stosowanych w badanych aktach normatywnych fundamentalne znaczenie miało zarówno prawo rzymskie jak i teksty Arystotelesa. Autor sygnalizuje na wstępie rolę komentarzy franciszkańskich do pism Arystotelesa, w których mowa o pieniądzu (*Polityka*, I, 1256b-1258b; *Etyka nikoma-chejska* V, 1133a-b), ale szerzej się do nich nie odnosi. W tym kontekście użyteczne byłoby również sięgnięcie w perspektywie porównawczej do odpowiednich fragmentów komentarzy Tomasza z Akwinu, których jednak w bibliografii brakuje. W objaśnianiu tekstów średniowiecznych pomocnym narzędziem byłyby także rozróżnienia funkcji pieniądza prezentowane w ramach teorii ekonomii. Analizując teksty Arystotelesa i późniejszych dawnych autorów funkcje te – środka wymiany, miary wartości, środka przechowywania wartości oraz środka realizacji odroczonej płatności – omawia Joseph Schumpeter w swojej

klasycznej historii analizy ekonomicznej¹⁰, którą jednak Evangelisti pomija¹¹. Nie cytuje też najbardziej bodaj wnikliwego klasycznego studium poświęconego średniowiecznemu pojmowaniu pieniądza, napisanego przez Émile Bridreya¹².

Interpretacje i opinie proponowane przez autora książki są niestety w wielu miejscach przedstawiane bez głębszego uzasadnienia. W ten sposób Evangelisti orzeka, że w świetle badanych przez niego tekstów czas nie należał do Boga, ale był przede wszystkim „czasem ekonomicznego działania człowieka” (s. 138). Pomija przy tym bogatą dyskusję na ten temat, do której swój wkład wniósł również Paolo Prodi, którego prace są skądinąd autorowi znane (Prodi polemizował z z ujęciem Jacquesa Le Goffa z pracy „Czas kościoła i czas kupców”¹³). Evangelisti stwierdza również, że dla postrzegania pieniądza w badanych źródłach istotne znaczenie miał brak istnienia rynku (s. 8). Nie wyjaśnia jednak przyjętego rozumienia rynku i przesłanek swojej oceny, choć o rynku w badanej epoce pisali szeroko między innymi Henri Pirenne, Robert S. Lopez, czy

¹⁰ J. Schumpeter, *History of Economic Analysis*, ed. by E. Schumpeter, Oxford University Press, New York 1954, s. 63 n.

¹¹ Autor pomija Schumpetera nawet wzmiankując we Wstępie myślicieli XIX i XX w. ważnych dla problematyki pieniądza; wspomniani tam natomiast zostali: K. Marks, G. Simmel, M. Weber, W. Benjamin i C. Smitt, a także, w nieco innym kontekście, J.M. Keynes (s. 9).

¹² E. Bridrey, *La théorie de la monnaie au XIVe siècle. Nicole Oresme. Étude d'histoire des doctrines et des faits économiques*, V. Giard & E. Brière, Paris 1906 (zob.: <https://archive.org/details/lathoriedelamon00brid/page/n5/mode/2up>).

¹³ P. Prodi, „Foreword”, [w:] M. W. Bukala, *Risk and Medieval Negotium. Studies of the Attitude towards Entrepreneurship: from Peter the Chanter to Clarus Florentinus*, Foreword by Paolo Prodi, Fondazione CISAM: Spoleto 2014 (Studi, 18), s. X i XIII; por. J. Le Goff, *Czas kościoła i czas kupca*, [w:] E. Zajączkowski (red.), *Czas w kulturze*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1988, s. 331-457.

Fernand Braudel, a w naszym stuleciu również wspomniany P. Prodi¹⁴. Ponadto, pewne bardziej szczegółowe, ale ważne, zagadnienia są sygnalizowane sposobem dość zdawkowy, budzący niedosyt czytelnika – przykładowo zmiana w podejściu do zadośćuczynienia za lichwę w XIV wieku związana z ograniczeniem zakresu formalnych restytucji (która w praktyce dotyczyła szczególnie właśnie spowiedników franciszkańskich).

W sytuacji, gdy autor dostrzega w normatywnych tekstach franciszkańskich coś, co określa jako *economia giuridica*, pomocne (również w pewnym uporządkowaniu analizowanych terminów) byłoby sięgnięcie do prac historyków prawa zajmujących się badanym okresem, jak Paolo Grossi i Pietro Costa. Szczególnie praca Grossiego *Usus facti*¹⁵, ma znaczenie w kontekście zagadnienia franciszkańskiego ubóstwa i franciszkańskiego pojmowania pieniądza. Jak podkreślał Ovidio Capitani, nawiązując do pracy Grossiego, pojęcie ubóstwa definiowane było poprzez odwołanie się do pojęcia posiadania, a pojęcia własności było omawiane (w nowy sposób!) przy wyjaśnianiu sensu franciszkańskiego „ubogiego używania” („In sostanza come non si predica della povertà, se non predicando in negativo della proprietà, così non si predica del *dominium* se non definendo *per negativum l'usus*.”)¹⁶

Wydaje się, że dokładniejsze określenie znaczenia kluczowych pojęć, które pojawiają się analizowanych tekstach – w czym mogłyby być pomocne uwzględnienie perspektywy ekonomicznej Schumpetera, czy historyczno-prawnej Grossiego – uchroniłoby P. Evangelistiego przez pewną arbitralnością w interpretacji źródeł. I tak, wspomniana wyżej maksymalna cena nabywanego przez franciszkanów kodeksu z biblią – 20 liwów paryskich/turońskich – miała przede wszystkim odniesienie do wartości konkretnej rzeczy i jej oszacowania (*aestimatio*), do wyceny pracy kopiistów. Zbieżność maksymalnej ceny rękopisu z wynagrodzeniem wykwalifikowanego robotnika za 200 dni pracy (akcentowana przez autora książki, s.41-42) jest akurat przypadkowa. Ta maksymalna cena/wartość rękopisu była zarazem określana poprzez wskazanie konkretnej ilości złota. Funkcji wskazanej w cytowanej normie jednostki obrachunkowej nie należy bowiem redukować tylko do miary wartości — odpowiadała ona, jak inne ówczesne jednostki obrachunkowe, określonej wadze kruszcu (jeden liwr to 1/63 grzywny złota), będącego zarazem towarem i środkiem wymiany. Franciszkanie akurat w tym zgadzali się ze św. Tomaszem, który podkreślał, że szlachetne metale poza zastosowaniem ich do wybijania monet mają własną uży-

¹⁴ Zob. M. W. Bukała, *Siódme: „Nie kradnij”. O średniowiecznym odkrywaniu rynku na marginesie książki Paola Prodiego*, „Rocznik Tomistyczny” 7(2018), s. 177-192.

¹⁵ P. Grossi, »*Usus facti*«. *La nozione di proprietà nell'inaugurazione dell'età nuova*, „Quaderni fiorentini”, I (1972), przedruk w: O. Capitani (a cura di), *Una economia politica nel Medioevo*, il Mulino, Bologna 1988, s.1-58

¹⁶ O. Capitani, *Ipotesi sociali del francescanesimo medioevale: orientamenti e considerazioni*, [w:] tegoż, *Figure e motivi del francescanesimo medioevale*, Pàtron, Bologna 2000, s. 10-30, cyt s. 14.

teczność, skoro wytwarzano z nich wazy i rozmaite *instrumenta*¹⁷.

Warto na koniec podkreślić, że w analizowanych normach konstytucji kapituł i w komentarzach do reguły szerokie rozumienie słowa *pecunia* oznacza zastosowanie przestróg św. Franciszka również do środków wymiany innych niż pieniądze w ścisłym znaczeniu (*nummi*); czego nie zauważyła w pełni autor monografii. Ostatecznie przecież istota cytowanych przestróg dotyczyła - może nawet w większym stopniu niż złota i srebra - gromadzenia środków materialnych i pokładania w nich nadziei, za-

miast pokładania jej w Bogu. Zatem zagrożenia dla realizacji zasady ubóstwa wiążą się zwłaszcza z funkcją pieniądza jako środka przechowania wartości (w której pieniądz określany jest jako *fideiussor* w przekładach z „Etyki nikomachejskiej” Arystotelesa /1133b/). Jednym z głównych rysów podejścia do problemu utrzymania się wspólnot Braci Mniejszych, jakie rysuje się w zaleceniach Założyciela zakonu i w tekstach jego uczniów, było bowiem postrzeganie czasu przyszłego przez pryzmat zaufania Opatrzności.

¹⁷ Thomas de Aquino, *Sententia libri Politicorum*, I, lec. 7, n. 6; o różnicy między wymienionymi zastosowaniami kruszcu zob.: tegoż, *S. th.*, II-II, q. 78, a. 1, ad 6.

Nota o Autorach

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7926-4070>

Izabella Andrzejuk – dr, adiunkt Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Członek-założyciel Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji Rocznika Tomistycznego. Jest autorką ponad sześćdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4961-2580>

Przemysław Artemiuk – ks. prof. ucz. dr hab., teolog fundamentalny, adiunkt na Wydziale Teologicznym UKSW, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Łomży oraz przewodniczący Stowarzyszenia Teologów Fundamentalnych w Polsce. Ostatnio opublikował monografię *W obronie spraw najważniejszych. Szkice o apologii* (Poznań 2019) oraz zbiór tekstów publicystycznych *Podręczny alfabet katolika* (Kraków 2018), a także zredagował tom studiów *Nowa apologia. Czego, wobec kogo i jak bronimy?* (Płock 2020). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5337-0329>

Maciej Bała – dr hab., prof. uczelni na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, dziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej. Zainteresowania naukowe ks. Bały skupiają się wokół filozofii religii,

współczesnej filozofii francuskiej, sekularyzacji oraz dydaktyki filozofii. Jest autorem książek *Zofia Józefa Zdybicka* (Kraków 2019), *Pokochać mądrość. Zarys dydaktyki filozofii i etyki* (Warszawa 2009), *O możliwości hermeneutycznej filozofii religii. Propozycja Paula Ricœura* (Warszawa 2007). Członek Société Francophone de Philosophie de la Religion, Conférence Mondiale des Institutions Universitaires Catholiques de Philosophie, Pomorskiego Towarzystwa Filozoficzno-Teologicznego oraz Stowarzyszenia Nauczycieli Filozofii.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7823-7855>

Marcin W. Bukala – dr hab., profesor w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN (Zakład Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej). Zajmuje się historią etyki życia gospodarczego okresu przed wyodrębnieniem się dyscypliny ekonomii, kulturą średniowiecza oraz filozofią praktyczną; podstawą habilitacji M.W. Bukala była monografia *Risk and Medieval Negotium. Studies of the Attitude towards Entrepreneurship: from Peter the Chanter to Clarus Florentinus* (Spoleto, 2014) o pojmowaniu ryzyka gospodarczego w prawie kanonicznym i teologii u schyłku XII i w XIII stuleciu. Jest autorem krytycznych edycji szeregu tekstów z polskiej etyki i teologii praktycznej XIV i XV wieku (m.in. Mateusza z Krakowa) i współautorem przekładu kwestii dyskutowanych św. Tomasza *De potentia Dei*. Jest również redaktorem naczelnym pisma „Prakseologia”.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6489-913>

Tomasz Ćwiertniak – mgr filozofii i politologii, absolwent Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Magisterium z politologii uzyskał w 2011 r. na podstawie pracy *Człowiek, społeczeństwo, państwo w myśli o. M.A. Krąpca* (promotor: prof. dr hab. Wojciech Kaute), zaś magisterium z filozofii w 2018 r. na podstawie pracy *Tomizm konsekwentny Mieczysława Gogacza na tle dziejów tomizmu* (promotor: prof. zw. dr hab. Andrzej Noras). Obecnie doktorant w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, gdzie przygotowuje rozprawę poświęconą analizie porównawczej tomizmu egzystencjalnego M.A. Krąpca i tomizmu konsekwentnego M. Gogacza.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9515-6168>

Natalia Herold – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest doktorantką filozofii Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4761-9495>

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii – pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m. in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), a także prace: *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), liczne artykuły (45) oraz przekłady (43).
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2288-9512>

Marcin Klimski – doktor nauk humanistycznych w zakresie filozofii, adiunkt w Instytucie Pedagogiki oraz pracownik Centrum Ekologii i Ekofilozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jego zainteresowania naukowo-badawcze skupione są na edukacji globalnej, edukacji ekologicznej oraz etyce środowiskowej wraz z ich odniesieniami do działań w sferze społeczno-przyrodniczej. Uczestnik projektów, w tym edukacyjnych, m.in. „Ekologia integralna encykliki *Laudato Si'* w działaniu Wspólnot Caritas i społeczności lokalnych”, „Kościół wobec kryzysu ekologicznego. W 30. rocznicę listu pasterskiego Episkopatu Polski nt. ochrony środowiska”, „Monitoring środowiskowy i mediacje w konfliktach ekologicznych”. Jest członkiem RCE Warsaw Metropolitan – Centrum Eksperymentalnego na Rzecz Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju, zorientowanego na kwestie edukacji obywateli w kwestii zrównoważonego rozwoju. Autor ekspertyz, opracowań naukowych i scenariuszy zajęć lekcyjnych z zakresu edukacji ekologicznej.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9118-1673>

Martyna Koszkało – dr hab., prof. Uniwersytetu Gdańskiego. Kierownik Zakładu Historii Filozofii Starożytnej, Średniowiecznej i Nowożytnej Instytutu Filozofii. Zastępca Dyrektora Instytutu Filozofii. Jej zainteresowania badawcze obejmują historię filozofii starożytnej, średniowiecznej i nowożytnej, filozofię Boga, historię pojęcia wolnej woli. Autorka książek *Indywiduum i jednostkowie. Analiza wybranych tekstów Jana Dunsza Szkota* (Lublin 2003) oraz *Natura woli, wolność a konieczność. Stanowisko Jana Dunsza Szkota na tle koncepcji św. Augustyna, św. Anzelma z Canterbury i św. Tomasza z Akwinu* (Gdańsk 2019). Autorka haseł encyklopedycznych z zakresu filozofii średniowiecznej w *Powszechnej Encyklopedii Filozofii*, tłumaczeń z łaciny. Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Filo-Sofiji”, „Przeglądzie Filozoficznym” i in.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1475-4319>

Maciej Kulik – dr, absolwent studiów doktoranckich na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie w 2021 r. obronił z wyróżnieniem rozprawę doktorską *Wielkoduszność i niewzruszoność. Postawy wobec losu w filozofii Arystotelesa i stoików*, napisaną pod kierunkiem dr. hab. Michała Głowali. W roku akademickim 2019/2020 był zatrudniony na Uniwersytecie Medycznym im. Piastów Śląskich we Wrocławiu oraz w Niepublicznej Wyższej Szkole Medycznej. Do jego zainteresowań badawczych należy zagadnienie postaw moralnych wobec losu w filozofii starożytnej (Arystoteles, stoicy) oraz problem trafu moralnego (moral luck) we współczesnej filozofii analitycznej. Prócz tekstu zawartego w niniejszym tomie opublikował pięć recenzowanych artykułów naukowych, w tym wchodzący w skład tomu pierwszego serii „Principia Philosophiae Christianae” artykuł *Krytyka teodycei św. Tomasza z Akwinu*.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2619-6331>

Dawid Lipski – dr, adiunkt w Instytucie Społecznych Podstaw Penitencjarystyki Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości. Stypendysta Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego (Liechtenstein), Fundacji Lanckorońskich z Brzezia (Londyn) oraz Deutscher Akademischer Austausch Dienst (Kolonja). Redaktor w czasopiśmie „Pro Fide, Rege et Lege” oraz w „Roczniku Tomistycznym”. Nauczyciel mianowany etyki w szkole podstawowej.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2136-0622>

Jerzy Nitychoruk – prof. dr hab., geolog, profesor nauk o Ziemi, specjalizuje się w geologii czwartorzędu. Profesor i rektor Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej. Absolwent geografii na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej (1981) i geologii na Uniwersytecie Warszawskim (1985). Doktoryzował się (1993) i habilitował (2001) na Wydziale Geologii UW. Tytuł profesora nauk o Ziemi otrzymał 24 kwietnia 2012. W latach 1984–2013 był pracownikiem Instytutu Geologii Podstawowej na Wydziale Geologii Uniwersytetu Warszawskiego. W 2013 podjął pracę w Państwowej Szkole Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. W latach 2013–2019 był dziekanem Wydziału Nauk Ekonomicznych i Technicznych. W czerwcu 2019 został wybrany w wyborach uzupełniających na rektora PSW w Białej Podlaskiej na kadencję 2019–2020. W czerwcu 2020 uzyskał reelekcję na kadencję 2020–2024. Opublikował ponad 300 prac – indeks Hirscha 17 (wg bazy Scopus).

Maciej Nowak – licencjat filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, obecnie kontynuuje studia magisterskie na tejże uczelni, absolwent studiów inżynierskich kierunku Elektrotechnika na Politechnice Warszawskiej, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest zainteresowany logiką i historią filozofii.

Anna Palusińska – dr hab., dr hab. adiunkt w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Wydziału Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Interesuje się naukowo filozofią późnego antyku oraz filozofią bizantyńską. Pisała o jej głównych przedstawicielach: Janie Filoponie, Michale Psellosie, Mikołaju z Methone i Grzegorzu Palamasie.

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z-ca redaktora naczelnego Rocznika Tomistycznego. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół średniowiecznej filozofii praktycznej, historii filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografii łacińskiej oraz filozofii współczesnej. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa, 2013) oraz *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI* (Warszawa 2016). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filosofiji”, „Roczniku Tomistycznym” i in.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6993-2178>

Jan Pocięj – mgr inż., magister teologii. Przygotował rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Autor artykułu „Piotra Semenienki próba odnowy filozofii klasycznej” (RT 5(2016)). Uczestnik X Międzynarodowego Kongresu Ontologicznego w San Sebastian (2012), gdzie wygłosił referat „The Wave-Corpuscle Duality of Matter and the Nature of the Universe”. Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze. Jest członkiem Sodalijii Świętej Jadwigi Królowej.

Marek Prokop – dr, historyk filozofii, bibliotekoznawca, arabista. Studiował historię filozofii w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w latach 1969-1974 (magisterium u prof. M. Gogacza). Doktoryzował się ze średniowiecznej filozofii arabskiej u prof. M.-T. d'Alverny na Uniwersytecie w Poitiers w 1978 roku. Po doktoracie zatrudniony kontraktowo w Centre National de la Recherche Scientifique (1979-1983), następnie kierował działem rękopisów Biblioteki Polskiej w Paryżu (1982-2002). Od 1995 r. jest pracownikiem naukowym Zakładu Biografistyki Polonijnej PUNO. Członek: Société Internationale de la Philosophie Médiéval w Louvain, Centre de Recherche Philosophique Saint Thomas d'Aquin w Paryżu, Naukowe Towarzystwo Tomistyczne w Warszawie, Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu. W 2009 r. opublikował zbeletryzowaną opowieść o filozofii, zbudowaną na kanwie podróży do różnych krajów, zatytułowaną *Podróże z Awicenną*.

Jacek Salij – prof. dr hab., teolog, dominikanin, od 1970 roku związany zawodowo z Akademią Teologii Katolickiej w Warszawie (od 1999 Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego). W 1990 został profesorem nadzwyczajnym i objął funkcję kierownika Katedry Teologii Dogmatycznej, którą sprawował do przejścia na emeryturę w 2013 roku. Jest znawcą i tłumaczem tekstów św. Tomasza z Akwinu. Oprócz działalności ściśle naukowej o. Jacek Salij niezmiernie popularyzuje problematykę teologiczną przez liczne publikacje popularno-naukowe, a także kazania i rekolekcje (np. podczas zarazy w Wielkim Poście 2020 prowadził ogólnopolskie telewizyjne rekolekcje wielkopostne).

Maciej Stanek – doktor nauk humanistycznych, absolwent filozofii na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (2010 r.); doktorat uzyskał w 2015 r., broniąc rozprawy doktorskiej, napisanej pod kierunkiem Prof. H. Wojtczak nt. Jana Burydana „*Quaestiones super 'Parva naturalia' Aristotelis*”. Edycja krytyczna i analiza historyczno-filozoficzna; od 2020 r. pracownik badawczo-dydaktyczny w Instytucie Filozofii na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; jego zainteresowania naukowe dotyczą przede wszystkim późnośredniowiecznej filozofii przyrody (głównie *Parva naturalia*, *Problemata* i *De anima*) oraz logiki, zwłaszcza uprawianych na Uniwersytecie Paryskim i Uniwersytecie Krakowskim. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6111-1324>

Bartłomiej Uzar - student Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Zainteresowania naukowe oscylują między metafizyką oraz logiką, zwłaszcza w kontekście scholastycznym, neoscholastycznym i analitycznym. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2240-1310>

Janusz Węgrzecki – prof. dr hab., kierownik Zakładu Teorii Państwa i Teorii Polityki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Zainteresowania badawcze ks. Węgrzeckiego obejmują aksjologiczne podstawy polityki i demokracji, teorie władzy, podejście interpretacjonistyczne w naukach o polityce, Kościół w sferze publicznej, myśl społeczna papieży Jana Pawła II, Benedykta XVI, Franciszka, relacja religia i polityka. Autor książek *Wpływ, autorytet, dominacja. Teorie władzy i ich struktura* (Warszawa 2011) oraz *W obronie rozumu politycznego. Myśl Josepha Ratzingera/Benedykta XVI* (Warszawa, 2019). Nr ORCID: (<https://orcid.org/0000-0002-9335-0215>)

Michał Zembrzusi – dr hab, profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera philosophorum medii aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*. W 2019 roku opublikował monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasa z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego*. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4647-479X>

Michał Ziółkowski MI – dr, członek Zakonu Posługujących Chorym (Ministri Infirmorum), członek zwyczajny Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Autor książki *Pokonać śmierć czy zmienić człowieka. Ideologia współczesnego transhumanizmu wobec heterodoksji Mikołaja Fiodorowa* (Warszawa 2020). Publikuje w kwartalniku „Fides et Ratio”, serii „Universum Ethicae Christianae” oraz „Roczniku Tomistycznym”. Zainteresowania naukowe skupia wokół: filozoficzno-teologicznej analizy transhumanizmu i związanych z tym nurtem problemów bioetycznych oraz etyce sztucznej inteligencji; ewolucji idei antychrysta w tekstach biblijnych; filozofii tomizmu konsekwentnego; koncepcji myślicieli rosyjskiego renesansu filozoficzno-religijnego.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5369-071X>